

ИЗВЕСТИЯ НА БЪЛГАРСКОТО ГЕОГРАФСКО ДРУЖЕСТВО JOURNAL OF THE BULGARIAN GEOGRAPHICAL SOCIETY

web-site: www.geography.bg

Планински туризъм в България Mountain tourism in Bulgaria

Ваня Василева

ШУ „Епископ Константин Преславски“, катедра „География, регионално развитие и туризъм“

Vanya Vasileva

Shumen University "Episkop Konstantin Preslavski", Department of Geography, Regional development and Tourism

ABSTRACT

Key words:

mountains, mountain tourism, utilization, infrastructure, superstructure

Mountains are one of the most attractive tourist forms for tourism. Bulgaria has over 30 mountains. It fall entirely or partially on it teritory. Tourism practiced in the mountains is generally referred as mountain tourism. This conception includes various of tourism activities practiced in mountain conditions.

The aim of this paper is to expose specifics in the current state of tourism in the Bulgarian mountains. It is maked overview of the main types of tourism practiced in mountain conditions and specifics in the mountainous tourist infrastructure and superstructure. Bulgarian mountains are typed according to their degree of utilization for the needs of tourism.

Увод

Планините са едни от най-привлекателните за туризъм макрорелефни форми. Най-общо те са изпъкнали, разчленени части на релефа с височина над 600 m. От територията на България 27,5 % попада във височинния пояс над 600 m, а в пояса над 1000 m надморска височина попадат 12,5%. Така въпреки не голямата си средна надморска височина (470 m) България е планинска страна, като на територията на страната се намира най-високият връх на Балканите. На неговата територия на страната ни попадат изцяло или частично 39 планини. В 8 от тях има 146 върха с височина над 2000 m (Цветанов, 2014). Планините се различават по произход, образуване, форма, големина, посока на простиране, надморска височина, степен на залесеност и заселеност и др. Тези различия обуславят уникалността на всяка една от тях, а във връзка и с отстоянието им от туристопотоците се наблюдава различна степен на усвояване за нуждите на туризма.

Планинският туризъм включва разнообразни видове дейности, практикувани в планински условия. Той е вторият по значимост и масовост вид туризъм след морския, както в световен мащаб, така и за нашата страна. От всички туристически пътувания между 15% и 20 % са насочени към планините, като те генерират между 70 и 90 млрд. щ.д. приходи всяка година (UNEP, 2011), т.е. около 7% от приходите от световния туризъм. Чрез планинския туризъм се постига или се цели да се постигне по-равномерно териториално и времево разпределение на туристопотоците, както и да

се реализират значителни приходи в туристическия бранш. В планинските територии редица други стопански дейности (земеделие, промишленост, транспорт) са затруднени, което ограничава възможностите за поминък на местното население. За сметка на това планините се отличават с уникална и сравнително запазена природна среда, което е отлична предпоставка за развитие на разнообразни туристически дейности. Често пъти обаче възникват противоречия и конфликти с природозащитния статус на редица защитени територии, които са съсредоточени преимуществено в планините. Туризмът се превръща във все по-важен отрасъл в планинските територии, които имат ограничен природен и/или демографски потенциал за развитие на други стопански отрасли. Туризмът може да се използва като средство за устойчивото им развитие. Усвояването на планините за нуждите на туризма изисква по-големи капиталовложения, но изградените съоръжения се използват по-ефективно, поради по-продължителния сезон и обуславят сравнително постоянна заетост на местното население в туристическите обекти. Така би се постигнала социално-икономическа стабилност в планинските територии.

Целта на настоящата публикация е да разкрие спецификите в съвременното състояние на туризма в българските планини. За постигане на поставената цел е направен преглед на основните видове туризъм, които се практикуват в планински условия и спецификите в планинската туристическа инфраструктура и суперструктура. Българските планини са типизирани според степента им на усвояване за нуждите на туризма.

Същност и разновидности на планинския туризъм

Туризмът, практикуван в планините най-общо се обозначава като **планински туризъм**. Това понятие е събирателно за разнообразни по цел и дейности видове туризъм, които се практикуват в планински условия. Маринов (2011) говори за съвременен масов планински ваканционен туризъм, като го дефинира по следния начин: „...мотивирани от почивка чрез здравословен климат, красив пейзаж и спорт масови, организирани и неорганизиранни, едновременни туристически посещения на планински курорти, в които са съсредоточени голям брой средства за пребиваване, заведения за хранене и развлечения, съоръжения за ползване на планината и предприятия с разнообразни туристически дейности“. Необходимо е да се отбележи, че не всички форми на туризъм в планините имат масов характер.

Основните **видове** туристически дейности, практикувани в планините, класифицирани по критерия цел на туристическото посещение са:

- зимни спортове

Това са разнообразна група спортни дейности, сред които най-популярен е ски спорта. Той е в основата на втория по масовост вид туризъм, а именно ски туризма. Практикува се при високи и средно високи планини, като тенденцията е за усвояване на все по-големи височини с цел да се използва по-продължителното снеготвържане. Поради същата причина за изграждане на ски пистите винаги се предпочитат северните склонове на планините. У нас продължителността на ски сезона е средно 130 дни (Апостолов и др. 2015).

- рекреативен туризъм

Разположените в близост до населени места планини са често използвани за т.нар. уикенд туризъм, за устройване на пикници и разходки сред природата с рекреативна цел.

- пешеходен туризъм (планински преходи, трекинз)

Добре запазената природна среда и ограничената от релефните особености транспортна достъпност са предпоставка много туристи да изберат придвижването пеш. Много уникални природни места могат да бъдат посетени само по този начин. За нуждите на пешеходния туризъм се създава специална лятна и зимна туристическа маркировка. Най-предпочитани за пешеходен туризъм у нас са Пирин, Рила, Стара планина, Родопите. През тях преминават части от международните пешеходни маршрути Е3 (Ком – Емине), Е4 (Витоша – Верила – Рила – Пирин) и Е8 (Рила – Родопи).

- екотуризъм

Има известно сходство с пешеходния туризъм, поради запазената естествена природна среда, в която се практикува придвижването пеш. За нуждите на екотуризма обаче се използват специално изградени екопътеки със специфична туристическа инфраструктура (мостчета, паранети, информационни табели, наблюдателни площадки и др.), която улеснява туристите и прави достъпни за тях труднопреодолимите препятствия (водопади, планински потоци, отвесни скали и др.). Така степента на трудност на преходите е значително по-малка, а продължителността им рядко надвишава 3 часа. Това прави екотуристическите маршрути достъпни за по-широк кръг туристи.

- алпинизъм

Практикува се във високопланинския пояс, където снеготвържането може да бъде целогодишно. Често е свързан с изкачването на планински върхове. Изисква специална екипировка и подготовка. У нас условията подходящи за алпинизъм

са ограничени, поради липсата на планини с височина над 3000 m. Възможно е да се практикува във високопланинския пояс на нашите планини.

- спортен туризъм

Освен за трекинз планинските територии са подходящи също и за планинско колоездене, скално катерене, рафтинг, конна езда, парашутизъм и други спортни дейности на открито.

- климатолечение и балнеолечение

Установено е, че климатолечебното действие е най-добро във височинния пояс между 600 m и 1200 m. Намаленото атмосферно налягане, по-хладния въздух и по-степенното му разреждане водят до укрепващи изменения в организма. Така се повишава обемът на вдишания въздух, подобрява се обмяната на веществата и кръвообращението, нормализира се кръвното налягане. Доказано е също, че раните зарастват по-добре в планински условия. Горската растителност пречиства въздуха, а зеленият и цвят има успокояващо въздействие върху нервната система. Поради всичко това планинските климатолечебни курорти се използват за лечение на туберкулоза, астма, сърдечно-съдови и бъбречни заболявания и др.

- познавателен туризъм

Поради разнообразните си туристически ресурси, планинските територии са предпочитани места за познавателен туризъм. Особено популярни у нас за такива цели Централна Стара планина и Централен Предбалкан (Великотърновска и Габровска област), Западните Родопи и др. Особено перспективни са Източните Родопи и Странджа, които притежават уникални забележителности, лесно достъпни са, но все още са слабо познати на много българи.

- събиране на билки, гъби и ягодоплодни

Планините са естествено местообитание на редица билки, гъби и ягодоплодни (малини, къпини, горски ягоди, боровинки). Те виреят там не само поради специфичния климат и почвни условия, но и поради относително добре запазената природна среда. Дори да не са цел на туристическото пътуване, те са особено привлекателни за туристите. Необходимо е обаче да се съблюдават строги правила за тяхното събиране, за да не се унищожат, още повече че някои попадат в границите на защитени територии.

- ловен туризъм, риболов, наблюдение на диви животни и орнитологичен туризъм

За тях също планините са най-подходящи, т.к. природната среда е най-слабо изменена и естественият животински свят е най-добре запазен. Ловни участъци има в повечето планини. За риболов се използват множеството язовири. Най-подходящи за наблюдение на птици са Източните Родопи (Маждарово) и Източна Стара планина (ПП „Сините камъни“), Врачанския Балкан, където са единствените местообитания на някои хищни птици у нас (Египетски лешояд, Брадат лешояд и др.).

- къмпингуване

Къмпингуването може да е начин за настаняване и/или цел на туристическото посещение. По този начин се засилва досегът с природата. Необходимо е обаче туристите да спазват определени правила, ограничения и забрани, особено когато навлизат в защитени територии.

Стремежът на планинските територии, развиващи туризъм е да се превърнат в целогодишни туристически дестинации на базата на разнообразните дейности, които могат да се практикуват в тях.

Туристикоресурсен потенциал на българските планини

Туристикоресурсният потенциал на българските планини се базира предимно на природните туристически ресурси. Определящо значение за специфичния им облик имат релефът и климатът. Влиянието на релефа се изразява чрез следните характеристики (Попова, 1993):

- абсолютна и относителна надморска височина
- степен на разчленение и диференциация (хоризонтални и вертикални) на релефа
- експозиция на склоновете
- наклон на склоновете

На базата на тези характеристики се формират качества на ландшафта за нуждите на туризма, като главни сред които могат да се посочат (Попова, 1993):

- обзорност
- разнообразие на пейзажа
- достъпност и проходимост
- възможности за изграждане на обща и туристическа инфраструктура

Релефът формира спецификите на всяка планина. Рила и Пирин са привлекателни с ледниковите си форми. Родопите са по-лесно достъпни, поради заоблените си форми и са атрактивни с множеството си скални феномени. Почти всички благоустроени за туризъм пещери у нас се намират в планинските територии.

Надморската височина е предпоставка за формиране на специфичен планински климат, който се отличава с понижаване на температурите и повишаване на валежите във височина. Привлекателни за туризъм са продължителната снежна покривка през зимата и прохладата през лятото. Така се формират два туристически сезона с обща продължителност 8-9 месеца, като превес има зимният, поради по-голямата масовост на ски туризма. Може да се забележи, че туристическият сезон в планините е по-дълъг от този при морския туризъм, което дава възможност за по-ефективно развитие на туристическия бранш. Туристопотоците са по-равномерно разпределени по месеци и през четирите сезона, което е важно за понижаване на сезонността в туризма.

Планините са богати на водни ресурси. Установено е, че атрактивността на ландшафта за туризъм е правопропорционална на количеството водни обекти. Най-атрактивни за туристите в планините са езерата, язовирите и водопадите. Бликащите по разломни линии в подножията им минерални води се използват за балнеотуризм. Особено богати на минерални извори у нас са Родопите и Средногорieto.

Биогенният компонент също е специфичен за всяка планина и атрактивен за туристите. По-голямата част от запазените гори в страната са именно в планинските територии. Специфични са растителните съобщества в Странджа съчетаващи листопадна дървесна растителност с вечнозелен подлес. В Западните Родопи са най-обширните иглолистни масиви у нас. Алпийските съобщества са характерни за Рила и Пирин и по-ограничено разпространени в Централна Стара планина и Западните Родопи. Във връзка със запазената природна среда и нейната атрактивност именно в планините се намират по-голямата част от защитените територии у нас.

В планините са запазени и множество автентични обекти от различни исторически времена – архитектурни, исторически, етнографски, археологически. Те са типични за по-гъсто заселените и по-достъпните планини, като им

придават специфичен облик и привлекателност. Например възрожденската архитектура и исторически обекти от този период са характерни за Старопланинската област и Средногорieto, а в Източните Родопи и Странджа са разпространени тракийски светилища. Местното население в Родопите най-добре е запазило традиционния поминък, бит и култура. Почти всички манастири и архитектурни резервати се намират в планините. Антропогенните туристически ресурси в планините могат да имат съществено, но все пак спомагателно значение за развитието на туризма, защото предполагат по-кратък престой. Посещението им имат предимно познавателен, а не рекреативен характер.

Инфраструктура и суперструктура за планински туризъм

Туристическата инфраструктура и суперструктура са особено важни реализационни фактори, без които е невъзможно развитието на туристическия бранш. Поради това те са от първостепенно значение за стопанския отрасъл туризъм и в частност за планинския туризъм. Изграждането им в планините обаче е затруднено от особеностите на релефа, което оскъпява себестойността на съоръженията. Присъствието обаче на значителни по мащаб инженерно-технически съоръжения променя в значителна степен естествената среда, натова я и може да доведе до негативно възприемане от страна на туристите, т.е. да има негативен ефект върху туризма. Следователно количеството, качеството, разположението и разпределението на туристическата инфраструктура и суперструктура в планините трябва да се планира внимателно.

Туристическата инфраструктура не създава пряко туристическия продукт, но е носител на общите материални условия, без които е невъзможно развитието на туризма. Специализираната инфраструктура за планински туризъм включва ски писти, лифтове и велекове, туристически пътеки и екопътеки, туристическа маркировка, информационни и обезопасителни съоръжения.

Във връзка с развитието на най-масовия вид планински туризъм – ски туризма страната ни разполага с 32-36 (Апостолов и др. 2015, Vanat, 2016) места за практикуването му у нас със 110 **лифта**. Само седем от ски курортите разполагат с повече от 4 лифта, а 22% разполагат с над 5 лифта (Vanat, 2016). Следователно преобладават малките ски курорти с национално и местно значение. Според Евреф (1999) те „имат твърде малък капацитет, ниска степен на техническа съоръженост и на обществено обслужване“. Общата дължина на **ски пистите** надхвърля 210 km, като най-високите достигат до височина 2 600 m (Апостолов и др. 2015). Vanat (2016) посочва, че инфраструктурата в някои (международните, доп. авт.) от българските ски курорти е от световен клас. Те се посещават от 350 хил. български и 1,2 млн. чуждестранни посетители годишно, като основно тяхно конкурентно предимство е съотношението високо качество/ниска цена. В престижното световно издание International Report on Snow and Mountain Tourism Банско се определя като ски столица на Балканите и най-модерният планински курорт в Източна Европа. Курортът разполага със 75 km ски писти и 14 лифта с капацитет 23 100 души на час. В същото издание Боровец е определен като най-обширният ски курорт в Източна Европа с 13 ски лифта с капацитет 16 300 души за час. Пампорово разполага с 14 ски лифта с общ капацитет 13 000 души за час. Курортът е определен (Vanat, 2016) като най-слънчевия ски

курорт в България с най-добрите ски училища в Източна Европа. За останалите ски курорти като основни проблеми са посочени остарялата инфраструктура и неудобните връзки. Споменати са също и често възникващите конфликти с природозащитниците. Според Еврев (1999) подходящи предпоставки за развитие на туризъм притежават около 300 планински селища, но само около 130 от тях имат изградена туристическа инфра- и суперструктура. Следователно не бива да се претоварва околната среда при най-големите курорти, а развитието би трябвало да е насочено към по-малките, но разполагащи със значителен туристическоресурсен потенциал курорти.

Туристическата маркировка (Пляков, 2014) обозначава туристическите пътеки в планините. Стремешт е тя да насочва към най-краткия и безопасен за туристите път. Често се създава по традиционни пътеки използвани от местното население. Туристическата маркировка се създава и поддържа от БТС по стандарти регламентиращи нейния вид, размер и цвят. Лятната маркировка се прави с боя в червен, син, кафяв, зелен или жълт цвят. Цветната линия е поставена между две бели линии, като разстоянието между два знака на маркировката е около 5 m. Зимната маркировка се състои от метални колове в черен и жълт цвят, за да могат да се открояват както при сняг, така и при мъгла. Тя е типична за високите части на планините.

Екопътеките се изграждат в места с особена атрактивност, съчетаващи водни обекти, скални форми, растителни формации. Информационните и обезопасителните съоръжения са изработени предимно с естествени материали, в стил придаващ по-голяма атрактивност на ландшафта. Изградени са места за отпих, пикник и наблюдателни площадки. Екопътеките се отличават с по-малка степен на трудност и по-голяма безопасност в сравнение с класическите туристически пътеки за пешеходен туризъм.

Информационните табла са типични за входните пунктове на природните и националните паркове, както и при защитени местности и природни забележителности. Те дават информация за разрешените и забранените дейности, разстояния до други обекти, както и за местата, които представят. Важно за тях е да са направени от материали устойчиви на атмосферните влияния.

Туристическата суперструктура е съвкупност от сгради и съоръжения в рамките на туристическата територия. Туристическата суперструктура в планините включва хижи, заслони, туристически учебни центрове. В подножията на планините се изграждат и други видове заведения за настаняване, по-специфични от които са туристическите спални. През последните години хотелите се налагат като основно средство за подслон в планинските курорти. В изходните пунктове към планините функционират също къщи и стаи за гости, семейни хотели, вили, вилни селища, пансиони, бунгала. Обект на внимание тук ще бъдат туристическите хижи и заслони, които са основните места за настаняване в планините, а във високите и трудно достъпни планини са единствени.

„Туристическите хижи се изграждат обикновено на труднодостъпни места като планински и предпланински територии. Възможно е също да се намират и в крайградски зони, крайморски територии, исторически местности и др. Разположението предопределя специфичния архитектурен облик. Обзавеждането включва най-необходимата мебелировка и съоръжения. Значително по-добре оборудвани хижите в крайградските зони в сравнение с тези в трудно-

достъпните планински територии. Те предлагат и повече услуги, докато голяма част от планинските хижи предлагат само настаняване и хранене. Самообслужването е силно застъпено. Хижите предполагат по-кратък престой. От съществено значение е информационното обслужване, което включва предоставяне на туристическа, краеведска, метеорологична, екологична и друга информация, която би била полезна на туристите. За хижите се прилага по-различна категоризация от тази на хотелите. Те могат да са категория от 1 до 3 еделвайса.“ (Василева, 2012)

Туристическите заслони се изграждат в най-отдалечените и трудно достъпни планински територии, поради което са по-трудни не само за създаване, но и за поддържане, поради отдалечеността им от други обекти. Те са с по-малък капацитет и удобства от хижите, но са необходими на туристите особено при лошо време в планината. Предоставят възможност за нощувка, хранене, информационни услуги. На 2 512 m се намира най-високото у нас място за настаняване – заслон Тевно езеро.

„Туристическият учебен център по своето разположение, начин на обслужване и архитектурно оформление до голяма степен прилича на хижите. Той обаче изпълнява преди всичко учебни функции, а туристическите му функции са второстепенни. Може да бъде с категория 2 или 3 еделвайса.

Най-голям у нас е учебен център Мальовица в Рила. Центърът функционира от 1952 г. Днес е реномирано училище и международен център за подготовка по алпинизъм и ориентирание и тренировъчна база за редица други спортове. В него се обучават планински водачи и инструктори по вело- и ски туризъм. В учебния център се провеждат алпийади и мероприятия на БТС.“ (Василева, 2012)

„Туристическата спалня може да се намира в или край населени места, архитектурно-исторически и етнографски центрове, във възлови планински центрове, крайморски зони за отпих, в изходни пунктове към планините, природни и културни забележителности. Предлага предимно настаняване и предоставяне на информация. Разполага само с най-необходимата мебелировка за осигуряване на краткотраен престой на посетителите. Може да се категоризира от 1 до 3 еделвайса.“ (Василева, 2012)

Използването на туристическата инфра- и суперструктура в планините е пряко свързано със специфични **професии** като планински водач, ски инструктор, ски учител, спасител в планинската спасителна служба и др.

Туристическо използване на българските планини

Туристическото използване и значение на българските планини е различно. Еврев (1999) посочва, че „степенята на стопанско и туристическо усвояване в нашите планини е сравнително ниска“. Като основни критерии за туристическата им усвоеност могат да се използват:

- Наличие на маркирани пътеки и друга туристическа инфраструктура, достъпност;
- Наличие на хижи, заслони и друга туристическа суперструктура;
- Интензивност на използване на изходните пунктове и по-интересните обекти от туристи и екскурзианти за един ден;

Тези показатели са свързани с други важни предпоставки за туристическо усвояване:

- Близост или отдалеченост от големи населени места и важни пътни артерии;

- Площ, дължина, ширина на планината;
- Надморска височина и релефни форми;

Поради ограничения обем на настоящата публикация ще бъдат разгледани само част от посочените показатели. Като водещ показател може да се приеме **обезпечеността с места за настаняване**, защото именно чрез тях се реализират приходите от туризъм и до голяма степен се предопределя удовлетвореността на туристите. Освен това посоченият критерий може да се характеризира чрез числови показатели. Хижите, заслоните и туристическите спални в България са силно неравномерно разпределени по територията на страната. Най-голям брой хижи са концентрирани в Софийска, Благоевградска и Пловдивска област. Значителен брой хижи (над 10) има също в област София-град, Смоленска, Ловешка, Пазарджишка, Великотърновска, Кюстендилска и Русенска област. Най-малко са хижите Добричка област (Василева, 2012). Разпределението им в планините е представено в таблица 1.

От таблица 1 се забелязва, че най-голям е броят на местата за настаняване в Стара планина и Родопите. От големите по площ планини най-слабо обезпечена е Странджа, за посещенията на която се използва туристическата база по южното Черноморие.

Важен критерий за туристическото използване на българските планини е показателят брой изградени хижи и заслони на 100 km² (фиг. 1), поради това че те са най-разпространените, а често и единствените места за настаняване в планината. Най-добри стойности на този показател има Витоша (8,03), която може да се определи като най-добре усвоената за нуждите на туризма планина в нашата страна. Относително добра е стойността на показателя за Рила (1,48). Всички останали планини се отличават с ниски стойности на този показател. Най-ниски са стойностите при Странджа (0,004), а също и при Предбалкана (0,14), Родопите (0,27, поради голямата площ) и Средна гора (0,42). На фона на гореизброените относително добре обезпечени са Пирин (0,74) и Стара планина (0,67), но стойност под 1 говори за недостатъчност. Аналогична е ситуацията с **лифтовете и влековете**. Най-добре обезпечена е Витоша, следвана от Рила и Пирин. Крайно недостатъчни са те при Родопите и Стара планина, а в останалите планини не са изградени такива. Подходящо е изграждане на лифт в Беласица, както и на още маса в Стара планина и Родопите. Най-добре изградена и поддържана е **туристическата маркировка** в големите български планини (Рила, Пирин, Родопи, Витоша, Стара планина, Странджа). В голяма част от малките и гранично разположени планини туристическата маркировка липсва или не е добре поддържана (Ерулска планина, Любаш, Завалска планина, Лисец и др.).

От гледна точка на транспортната достъпност най-добре обезпечени са големите по площ планини, както и тези с централно разположение в страната. В това отношение изпъкват Родопите и Стара планина. Поради централното си местоположение именно в Средна Стара планина и Средния Предбалкан са едни от най-посещаваните туристически обекти от български туристи. Важни пътища преминават и покрай Рила и Пирин, както и някои планини от Краището. В най-неблагоприятни позиции се оказват пограничните планини.

Съществен фактор е **близостта на столицата**, като най-голям генератор на туристопотоци в страната. Поради това Витоша се оказва една от най-посещаваните български планини, следвана от Рила и Пирин. По данни от НП „Пи-

рин“ само територията на парка се посещава годишно от над 100 хил. души, като изрично се уточнява, че точен брой е трудно да се изчисли, поради множеството входно-изходни пунктове на планината и липсата на входна такса или друг сигурен механизъм за преброяване на посетителите.

Таблица 1. Разпределение на хижите, заслоните и туристическите спални в България.

Table 1. Distribution of huts, shelters and tourist bedrooms in Bulgaria.

По данни от: /Based on data from: <http://www.planinite.info>

Местоположение	Хижи	Заслони	Тур. спални
Рила	30	9	4
Пирин	15	4	4
Западни Родопи	40	-	6
Източни Родопи	6	-	1
Западна Стара планина	23	-	1
Средна Стара планина	37	5	6
Източна Стара планина	6	2	1
Западен Предбалкан	5	-	-
Среден Предбалкан	6	-	2
Източен Предбалкан	7	2	1
Витоша	16	8	1
Средна гора	18	6	2
Беласица	2	1	1
Вискяр	1	-	-
Влахина	1	-	-
Голо бърдо	3	-	-
Конявска планина	1	-	-
Люлин	2	-	-
Осоговска планина	2	-	-
Плана	1	3	-
Рудини	1	-	-
Руй	2	-	-
Славянка	2	-	-
Странджа	1	-	-
Равнини в Сев. България	23	-	3
Равнини в Южна България	4	-	1
Черноморие	3	-	4
край р. Дунав	3	-	3
Общо	261	40	41

По посочените критерии българските планини могат да се типизират в 3 групи:

1. Планини с ограничени или липсващи туристически функции

Ограничено е използването за туризъм на планините с малка площ и/или малка надморска височина. Много от тях не разполагат с необходимата туристическа маркировка и/

или настанителна база. Във връзка с това имат само местно значение и не са познати на много българи. Граничното разположение на много от тях също допринася за слабата им популярност. Такива са:

- Стъргач и Боздаг – на границата с Гърция, отличават се с безводност;

- Малешевска, Огражден – на границата с БЮР Македония;
- Ерулска планина, Еловишка, Пенкьовска планина, Кърваб камък, Кобилска, Чудинска, Парамунска, Ездимирска планина, Черна гора, Любаш, Завалска планина, Лисец – в западна България, като част от тях са гранични със Сърбия;

2. Планини със слабо изразени туристически функции

С не голяма настанителна база и оскъдна маркировка са редица други малки планини. Поради това те са със слабо изразени туристически функции. Във връзка с различни техни уникални характеристики обаче те са интересни обекти за посещение. Такива са планините:

- Беласица – висока и стръмна планина на границата с Гърция и БЮР Македония; разполага с 2 хижи с изходен пункт гр. Петрич;

- Славянка – на границата с Гърция, южно от Пирин; отличава се с голямо многообразие на растенията – над 1400 вида, поради надморската височина и средиземноморското влияние;

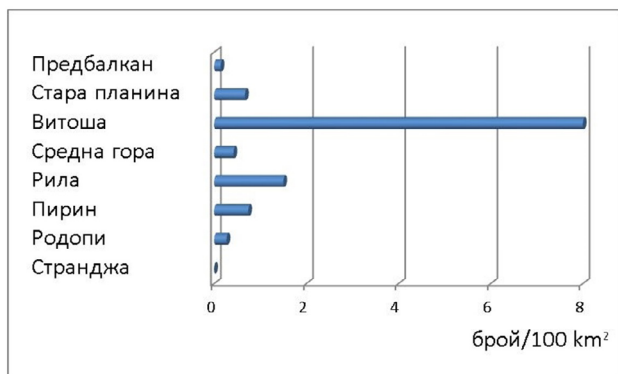
- Влахина и Осоговска планина – на границата с БЮР Македония; има достъп по асфалтов път от гр. Кюстендил;

- Милевска, Земенска и Конявска планина, Вискяр, Верила, Голо бърдо, Рудини, Руй, Плана, Люлин, Гребен – планини в западна България, част от които са гранични със Сърбия; интерес представляват Земенския пролом и извора на р. Ерма (между планините Гребен и Влашка); през Верила преминава международният маршрут Е-4; Люлин се отличава с много добра транспортна достъпност от София и Перник; в близост до Люлин е гр. Баня;

- Сакар – ниска и лесно достъпна планина в югоизточната част на страната;

3. Планини с добре изразени туристически функции

От всички български планини най-популярни за туризъм са тези с голяма площ, както и тези с по-голяма надморска височина. Те предоставят повече възможности за туризъм и са по-атрактивни с разнообразните си и специфични планински ландшафти. Съответно най-важно значение за българският туризъм имат планините Рила, Пирин, Родопи, Стара планина и Предбалкана, Витоша, Странджа и Средна гора.

Фигура 1. Обезпеченост на българските планини с туристически хижи в брой/100 km².

Figure 1. Coverage of Bulgarian mountains with tourist chalets in number / 100 km².

Заклучение

Тончева (2009) посочва, че „Условяването на планинските туристически ресурси върви с бързи темпове през последните години и това се дължи най-вече на засиленият интерес на туристите към зимните спортове“, което е отражение на тенденциите в световния туризъм. Въпреки големият брой на планините в България обаче само в малка част от тях се развива туризъм. Тончева (2009) посочва също, че „В планините на България все още има достатъчно неусвоени територии, които могат да задоволят потребностите от отдих, лечение и възстановяване на по-голям брой туристи и почиващи, отколкото цялото ни черноморско крайбрежие“. В голяма част от планините липсва туристическа инфраструктура и туристическа суперструктура. В други (Стара планина, Странджа, Беласица и др.) тя е крайно недостатъчна. За развитието на планински туризъм е необходимо изграждане на нови въжени линии особено в Стара планина, реновиране и по-добро поддържане на планинските хижи и заслони, много от които са в незадоволително състояние, а някои са изоставени. Значително по-добро е състоянието на туристическата маркировка и информационните табла, които изискват по-малко инвестиции. Поради това може да се твърди, че туристикоресурсният потенциал на българските планини все още не е достатъчно добре усвоен. Изключение от това твърдение правят териториите около големите ски курорти, където се наблюдава пренасищане с туристическа суперструктура и инфраструктура и голям туристопоток. При това често се стига до противоречия и конфликти с природозащитния статус на територията. Необходимо е туристическите дейности да се деконцентрират, особено що се отнася до ски туризма. Нови ски курорти могат да бъдат изградени по северните склонове на Стара планина и Западните Родопи. Еврев (1999) посочва, че за планините в нашата страна е най-подходящо „да се изграждат многосезонни и многофункционални курорти с неговия капацитет, привързани към съществуващите селища“. Този вариант е най-целъщ към околната среда и най-полезен за местните общности и би допринесъл за по-равномерно териториално развитие на планинския туризъм у нас. „Развитието на планинския отдих и туризъм трябва да се превърне в елемент на цялостната политика за планината“ (Тончева, 2009).

Литература

- Василева, В., 2012. Хотелиерство. Шумен: изд. Химера./Vasileva, V., 2012. Hospitality. Shumen: Ed. Chimera.
- Еврев, П., 1999. Териториално-устройствено планиране на отдиха и туризъм. Сф: унив. изд. Св. Климент Охридски./ Evrev, P., 1999. Territorial and spatial planning of recreation and tourism. ed. St. Kliment Ohridski.
- Маринов, Ст., 2011. Съвременни видове туризъм. Варна: унив. изд. Наука и икономика./ Marinov, S., 2011. Contemporary Tourism Types. Varna: ed. Science and Economics
- Марков, И., Н. Апостолов, 2015. Туристически ресурси. Пловдив: Астарта/ Markov, I., N. Apostolov, 2015. Tourist resources. Plovdiv: Astarta
- Николов, В., М. Йорданова, Ботева, И., 2013. Планините в България. София: Nikolov, V., M. Yordanova, Boteva, I., 2013. Mountains in Bulgaria. Sofia:
- Пляков, С., 2014. Пешеходен туризъм. Варна: унив. изд. Наука и икономика

- ка/ Рѹаков, S., 2014. Hiking. Varna: ed. Science and Economics
- Попова, Н., 1993. Природни рекреационни ресурси. София: унив. изд. Св. Климент Охридски./ Popova, N., 1993. Natural recreational resources. Sofia: Uni. ed. St. Kliment Ohridski.
- Тончева, Т., 2009. Природоползване в туризма. София: унив. изд. Стопанство./ Toncheva, T., 2009. Nature use in tourism. Sofia: Uni. ed. Farming.
- Цветанов, М., 2014 Българските планини. Стара Загора: изд. Домино./ Tsvetanov, M., 2014 The Bulgarian Mountains. Stara Zagora: Ed. Dominoes.
- International group of Experts, Tourism in Mountain Regions – Hopes, Fears and Realities. Geneva, Bern, 2014
- UNEP, Tourism and Mountains. 2011
- Vanat, L. International Report on Snow and Mountain Tourism, 2016
- <http://www.bulgarian-mountains.com/Huts> [20 September 2017].
- <http://www.planinite.info> [20 September 2017].

Публикацията се реализира по проект „Комуникацията като фактор за развитие на туризма“ № РД-/2017 г. на Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“.